

МУИС-ийн 70 жил, НШУС-ийн 65 жил, Улс төр судлалын тэнхмийн 45 жилийн ойд зориулсан хурлын эмхэтгэл

ШУКО-ООС УЛС ТӨР СУДЛАЛ ХҮРТЭЛ

МУИС-ийн Нийгмийн ухааны факультетийн шинжлэх ухааны коммунизмын онолын тэнхмийн товч

Ц.Ганболд

МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн багш, профессор

Монгол улсын их сургуульд Эдийн засгийн дээд сургуулийг нэгтгэж, МУИС-ийн зохион байгууллатыг өргөтгөн өөрчилсний дагуу Марксизм-Ленинзмийн тэнхимээс Шинжлэх ухааны коммунизмын онолын тэнхим нь салж, 1967 оны 10-р сарын 1-нд бие даасан тэнхим болж ажилдаа оржээ. Тэнхмийн эрхлэгчээр их сургуульд 3 дахь жилдээ философи заасан багш Д.Содномгомбо болов. Их сургуульд ЗХУКН-ын түүх долоон жил, ШУКО гурван жил зааж байгаа Д.Гарамжав, Д.Лувсанцэрэн, ЗХУКН-ын түүх шинээр заах Ж.Гаваа нар багш болов. Бүх төгсөх курст Д.Содномгомбо, Д.Гарамжав, Д.Лувсанцэрэн нар ШУКО, I-р курст ЗХУКН-ын түүх Ж.Гаваа зааж эхэлсэн байна. Анхны лаборант Ж. Доржпагма байлаа. 1967-1968 оны хичээлийн жилийн II-р хагасаас нийгмийн ухааны нэгдсэн кабинет ажиллах болов. 1968-1969 оны хичээлийн жилд спортын мастер Г.Шоовдор ЗХУКН-ын түүхийн багш болж нэг жил болоод ХААДС-д багшаар шилжсэн юм.

1969-1970 оны хичээлийн жилд орон тооны багш Ж.Гаваа, Ж.Бямбадорж, Д.Гарамжав, Д.Лувсанцэрэн, цагийн багш 6 /Ж.Бадарч, Г.Бямбажав, Х.Гунгаадорж, Д.Дамдин, Ц.Цэрэн, Х.Бадарч/ ажиллав. 1969-1970 оны хичээлийн жилээс Тэнхмийн эрхлэгч Д.Содномгомбо философийн ухааны дэд эрдэмтний зэрэг хамгаалсан нь тэнхмийн сургалт эрдэм шинжилгээний ажилд чухал алхам болов.

1970-1971 оны хичээлийн жилд Т.Хүрэлбаатар, З.Яргай нар хагас багшийн оногдолтой **нийгмийн тодорхой судалгааны лабораторийн** эрдэм шинжилгээний ажилтан болов. Ж.Гаваа 10 сарын хугацаагаар ЗХУ-д мэргэжил дээшлүүлэхэд суралцаж, багш Бямбадорж, Лувсанцэрэн нар деканы ажил хийв.

1971-1972 оны 2-р хагаст эрдэм шинжилгээний ажилтан хоёртой болов. /социологийн лабораторид С.Нарандулам, Н.Хавх/ 1972-1973 оны хичээлийн жилд **Социологийн лаборатори** бие дааж ШУКО-ийн тэнхимээс гарч тэнхмийн зохион байгуулалтанд өөрчлөлт гарав. 1973-1974 оны хичээлийн жилийн 1-р улиралд багш Ч.Ядамсүрэн МАХН-ын ТХ-нд ажиллах болов.

1974-1975 онд Ц.Цэрэн, Х.Ганбаатар нар ЗХУКН-ын түүх заах багш болов. 1975-1976 оны хичээлийн жилд Б.Догсом ЗХУКН-ын түүхийн багш болж Ж.Гаваа 1975 оны 2-р сарын 25-наас аспирантурт суралцахаар ЗХУ-д явлаа. Багш Хүрэлбаатар ШУКО заах болов. Багш Т.Хүрэлбаатар МГУ-д 10 сараар явж 1979 оны 2-р сарын 28 нд философийн ухааны дэд эрдэмтний зэргийг амжилттай хамгаалж ирэв. Мөн хичээлийн жилд С.Биндэрьяа /ЗХУКН-ын түүх/, Ш.Содном /ШУКО/ нар шинээр багш болов. 1976-1977 оны хичээлийн жилд эрдэм шинжилгээний ажилтан Д.Нарандулам тус тэнхимд аспирант боллоо.

1978-1979 оны хичээлийн жилд ЗХУ-д ШУКО-ын мэргэжлээр төгссөн Б.Энхмандах, Г.Цэнд-аюуш нар дагалдан багшаар ажиллав. Б.Энхмандах нь ЗХУ-ын Ленинградын их сургуулийг 1978 онд, Г.Цэнд-аюуш нь ЗХУ-ын Киевийн их сургуулийг 1978 онд тус тус төгссөн юм.

1971 оноос эхлэн хичээлийн явцад оюутны идэвх, бие даасан ажиллагааг сайжруулахын тулд хичээлийн гол сэдэв асуудал эх зохиолоор **контроль, коллоквиум** авч **аттестатчилал** явуулж эхэлсэн.

1978-1979 оны хичээлийн жилд тус тэнхмийн харьяанд сэтгүүлийн 1-р ангийг шинээр нээж 29 оюутантай хичээллэсэн учир энэ ангийн сургалтын төлөвлөгөөг боловсруулж хичээл сургалт хүмүүжлийн ажлыг зохион байгуулж явуулав. Багш С.Биндэръяа уг ангийг дааж ажиллав. 1979 оноос эхлэн философийн 3-р ангид **олон улсын ажилчны хөдөлгөөний түүх** шинээр орох болсон учир тэнхмийн мэргэжилтэн А.А.Резник орлоо.

1968-69 оноос Х.Ганбаатар, С.Биндэръяа нар анги дааж тэнхмийн бүх багш нар суртал нэвтрүүлэгч боллоо. Залуу багш Б.Энхмандах **“залуу лекторын”** дугуйлан удирдан ажиллаа.

1973 оноос тус тэнхмийн лаборториос эрхлэн “оюутны эх оронч, интернационалч хүмүүжил ба “хөдөлмөрийн хүмүүжил” зэрэг чухал сэдвээр суурь судалгаа хийж /Нарандулам Хавх/ эхлэв. Ийнхүү **социологийн лабортори өргөжин бэхжсэн учир 1974 оны 4 сарын 4-нд ректорын 64 тоот тушаалаар лаборторын зохион байгуулалтыг өргөтгөн эрхлэгчээр нь Н.Хавхыг томилож ажиллуулав.**

1974 онд ШУКО-ын сурах бичгийг орчуулан нэмэлт баяжилт хийж сүүлийн үеийн материалын үндсэн дээр шинэчлэн боловсруулж 1975 онд хэвлүүлэв. Энэ бүхний үндсэн дээр ЗХУКН-ын түүх, ШУКО-ын хичээлээр БНМАУ-ын их дээд сургуулиудад мөрдөх программ, семнарын хичээлийн төлөвлөгөө сурах бичиг унших ном үндэсний хэл дээр бий болсон

1982 онд МУИС-иас Политехникийн дээд сургууль салан тусгаарлагдахад нийгмийн ухааны багш нар хэрэгтэй болсон тул манай тэнхмийн багш Д.Гарамжав, Б.Догсом, Ц.Цэрэн, С.Биндэръяа, Д.Нарандулам, Г.Цэнд-Аюуш нар тус сургуульд шилжин ажилласан юм.

1982 онд Москвагийн улсын их сургууль төгссөн С.Базарпүрэв манай тэнхимд багшаар ирлээ. 1984 онд Ч.Өлзийсайхан МУИС-ийн философийн ангийг ШУКО-оор мэрэгшин төгсөж тэнхимдээ багшаар үлдсэн. 1984-1989 он хүртэл ажиллаж байгаад гэр бүлийн хамт гадаадад ажиллаж, амьдрахаар яваад 1997 онд буцаж тэнхимдээ ирсэн.

1987 онд Ш.Содном ЗХУ-ын Киевийн их сургуульд, С.Базарпүрэв Москвагийн их сургуульд тус тус аспирантурт суралцахаар явж Ш.Содном 1990 онд “Хөдөлмөрт хандах социалист харилцааны төлөвшилтийн диалектик” сэдвээр, С.Базарпүрэв 1990 онд “Оюутан залуусын нийгмийн идэвхтэй байр суурийг төлөвшүүлэх асуудал” сэдвээр докторын /Ph.D/ зэрэг хамгаалсан шижгэнэсэн эрдэмтэд тэнхимдээ ирж багшилсан юм. Улмаар 1985-1990 оны 5 дугаар сар хүртэл НУФ-ийн декан байсан Я.Долгоржав багш өөр ажилд томилогдсон тул доктор Ш.Содном 1990 оны 6 сарын 1-нээс 2009 он хүртэл НУФ, НШУС-ийн декан, захирлаар ажиллаж байсан.

1988 онд Ховд дахь Багшийн Дээд Сургуулийн нийгмийн ухааны тэнхмийн эрхлэгч Ц.Ганболд манай тэнхимд аспирантаар ирж, эрдэм шинжилгээний ажлын удирдагчаар нь доктор К.Зардыхан /тухайн үед Засгийн газрын орлогч дарга байсан/ ажиллаж байв. Ц.Ганболд 1988-1990 онд үндэсний асуудлаар засгийн газрын комисст орж, Хөвсгөл аймаг /Дархадын хотгор/, Архангай, Өвөрхангай аймаг /Орхоны хөндий/, Ховд, Увс, Баян-Өлгий, Дорнод, Сүхбаатар /Дарьганга/, Хэнтий аймагт эрдэм шинжилгээний томилолтоор ажиллаж, БНМАУ-ын Засгийн газарт зөвлөмж бичиж, үүнийхээ хажуугаар тэнхмийн сургалт, эрдэм шинжилгээний ажилд оролцож, диссертацийн ажлын

явцаа тэнхмийн хурал болон эрдэм шинжилгээний бага хурлуудад тайлагнаж байв.

1990-1991 онд манай тэнхмийн аспирант Ц.Ганболд тухайн үеийн Улсын бага хурлын орлогч дарга, Үндсэн хууль боловсруулах комиссын орлогч дарга доктор К.Зардыханы удирдлагаар Монгол улсын Үндсэн хууль боловсруулах ажилд оролцож “Монгол Улсын Их Цааз” (Үндсэн хууль) төсөл 1, “Монгол Улсын Их Цааз” төсөл хоёр баримт бичгүүд дээр ажиллаж байлаа. Ц.Ганболд 1991 онд “Ардын уламжлал ба эх оронч ухамсар” сэдвээр /Ph.D/ докторын зэрэг хамгаалж тэнхимдээ багшаар үлдсэн.

С.Зориг манай танхимд 1986 онд багшаар ирээд ШУКО-ын хичээл зааж байлаа. 1980-аад оны сүүл үеэр цаг үеийн байдал их хурдан өөрчлөгдөж, социалист орнуудад нийгэм, улс төр, эдийн засгийн өөрчлөн байгуулалтын уур амьсгал бий болсон үе байлаа. Их дээд сургуулийн багш нар, эрдэмтэд, судлаачдын лекц, эрдэм шинжилгээний илтгэл, өгүүллүүдэд шүүмжлэлт сэтгэлгээ, шинэчлэл, өөрчлөлтийн үзэл санаа ил тод ажиглагдах болсон юм. Энэ үед С.Зориг МУИС-ийн аспирантурт суралцаж “БНМАУ-ын улс төрийн системийг боловсронгуй болгох нь” сэдвээр судалгааны ажил хийж, эрдэм шинжилгээний ажлын удирдагчаар нь манай тэнхмийн эрхлэгч профессор Д.Содномгомбо ажиллаж байсан.

С.Зориг дээр хүмүүс маш их ирж уулздаг боллоо. Анхандаа Зориг тэнхмээс гарч уулздаг байсан бол яваандаа тэгэх ч боломжгүй болж ажлынхаа өрөөнд уулздаг, ярилцдаг, ер нь л ил тод боллоо. Гадаад дотоодын сэрвалжлагч нар ирж ярилцлага авч, бичлэг хийж их л хөл хөдөлгөөнтэй болов. Ингээд манай тэнхим МоАХ-ны анхны “төв штаб” болж билээ.

Дэлхийн улс төрийн томоохон хувьсгалууд ихэнхдээ тухайн улсынхаа том университет дээр төвлөрч багш оюутан залуучууд дээр түшиглэсэн байдаг тэр л зүй тогтол энд харагдаж байна. МоАХ, ШДХ, СДХ бүгд л МУИС, ТИС, ХУИС, УБДС ХоБДС дээр үүрээ засч, МУИС, түүний дотор манай тэнхим тухайн үеийн нийгмийн үүргээ зохих ёсоор гүйцэтгэжээ. Университет өөрөө их консерватив байдаг мөртлөө нийгмийн хувьсгалын үед гол төв нь байж, асаж дүрэлзэвч хувьсгалын дараа их далай мэт намуун тайван үлддэг билээ.

Монгол дахь орчин үеийн улс төрийн шинжлэх ухааны анхны тэнхмийн үүсэл, хөгжил

Монгол дахь улс төрийн шинжлэх ухааны үүсэл хөгжлийн тухай яриа мэдээж хэрэг нэлээд эртнээс яригдах ёстой. Наад зах нь монголд төр улс үүссэн тэр цагаас бусад улс оронд улс төрийн шинжлэх ухаан үүсч хөгжсөн ерөнхий хандлага үе шаттай ойролцоо утгаар авч үзэж болох талтай. Тухайлбал, тэнгэрээс ивээлт төрийн тухай сургаал, шашин домгийн шинжтэй номлол монголын улс төрийн сэтгэлгээний түүхэнд тов тодорхой ул мөрөө үлдээсэн байдаг. Энэ мэт сургаал номлол, судалгаа шинжилгээ, сургууль дэг монголын төрт ёсны түүхийн турш өөрийн өвөрмөц өв уламжлалаа үлдээсэн байгаа¹. Бид энд 1990 оноос хойш монголд улс төрийн шинжлэх ухаан хэрхэн

¹ “Тайзун хааны 5-р оны харагчин могой жил анх дөрвөн багш томилж монголын хөвгүүд дүү нарт хятадын бичиг үсэг сурахыг тушаасан бөгөөд урьдын Яньжин хотын күнзийн сүмийг улсын сургууль болгов” хэмээх буй. Сургууль байгуулагдсан он цагийн хувьд “Юаньши”-д бичсэнээр бол 1234 он болно. “Хөх морин жилийн (1234 он) хоёр сарын 24-нд зарлиг гарч Лю овогт мөн бас Лю овогт дөрвөн хүнийг багшаар, эдгээрээс

хөгжиж ирсэн, түүнийг их дээд сургуулиудад хэрхэн зааж байгаа талаар товч өгүүлэх болно. Тухайн улс оронд Улс төрийн шинжлэх ухаан хэрхэн хөгжиж байгааг улс төр судлаачид янз бүрийн аспектаар авч үзсэн байх юм. Жишээлбэл, ОХУ дахь орчин үеийн УТШУ-ы хөгжлийн тухай тэдний өөрсдийнх нь нэр хүнд бүхий судлаачид ярихдаа ОХУ-ын үндэсний эрдэмтэд олон улсын УТШУ-ы дэлхийн конгресст оролцсон 1955 оноос Оросын улс төрийн ШУ-ы хөгжлийн шинэ үе-орчин үе эхэлсэн гэж үзсэн байна. Энэ тухай Полис сэтгүүлийн 2006 оны № 1-ээс үзэж болно. Украин, Армен, Белорусс зэрэг пост коммунист орнуудад орчин үеийн УТШУ-ы хөгжлийн тухай ярихдаа эрх зүйн орчин, институцийн хөгжил, боловсон хүчний шинэчлэл, агуулгын өөрчлөлт, гадаад харилцааны хөгжил, судалгаа шинжилгээний ажлын цар хүрээ гэх мэт чиглэлүүдээр авч үзсэн байх юм. Азийн орнуудад өөрийнхөө орон дахь УТШУ-ы хөгжлийн тухай өгүүлэхдээ улс улсдаа өөр өөр аспектаар авч үзсэн байх юм.

Тухайлбал: Political science in Asia №1, 2005 он сэтгүүлд:

- Японд түлхүүр асуудлууд, тэргүүлэх судлаачдыг танилцуулах байдлаар
- Өмнөд Солонгост судлаачдын тодорхойлолт, судалгааны арга, сэдэв
- Филиппинд УТШУ-ы түүх, нийгэмлэг, улс төр судлаачид
- Тайландад түүхчилж үзэхийн зэрэгцээ УТШУ-ы нийгэмлэгийн хөгжил
- Хятадад хэрэгжүүлж байгаа төслүүдээр

гадна орчуулагч хэлмэрч хоёрыг томилжээ. Бүгдийг захиран сургагч түшмэлээр гурван хүнийг томилжээ”.

Сургалтын хөтөлбөрийн агуулгыг дээрх баримтуудад тулгуурлан нягтлаваас: Хэл бичиг, монгол ба хятад хэл бичиг, Гүн ухаан ба түүх соёл, улс төр, Цэргийн хэргийн мэдлэг, нум сумаар харвах, Орон судлал, газар орны тухай мэдлэг, Бодис судлал, Гоо зүй, урлаг соёлын тухай мэдлэг зэрэг хичээлүүдээс бүрджээ.

1924 оны 4 сарын 5-нд Халхын 4 аймаг, шавиас зарлан дуудаж ирүүлсэн 18-30 насны 60 залуучуудаас бүрэлдсэн “Нам, улсын Түр сургууль”-ийг үүсгэн байгуулжээ.

1925 оны 1 сарын 10-ны өдөр НТХ-ны Тэргүүлэгчдийн II хурлын тогтоолын 3 дугаар зүйлд “Намын сургуулийг тусгайлан байгуулж Богд хааны Хайстай ордон буюу одоогийн Удирдлагын Академи байрлаж буй газарт Намын Төв Сургууль нээлтээ хийж, төв сургуульд Дэлгэр их Уулын аймаг, Хан Хэнтий, Цэцэрлэг Мандал, Богд хан, Хантайшир уулын аймаг, Нийслэл хот, Ховдын хязгаар, Хөвсгөл, Дарьганга, Тагна Урианхай, Баргаас ирсэн 121 эрэгтэй, 28 эмэгтэй суралцагч байв. Эдгээрээс намын гишүүн 45 хүн, эвлэлийн гишүүн 85 хүн, гишүүн бус 19 хүн байв.¹

1934 оны Намын ба улсын төв сургуулийн хичээлийн программ, төлөвлөгөөнүүдэд тусгаснаар Монгол бичиг, Дэлхийн байдал, Химийн ухаан, Цэргийн боловсрол, Тоо бодлогын ухаан, Байгалийн шинжлэл зэрэг 20 хичээл орж байсны дотор “Улс төр” гэдэг нэршлээр хичээл орж байжээ. Энэ хөтөлбөрт тусгаснаар Монголын түүх, МАХН-ын түүх, Улсын байгуулалт, Намын зохион байгуулалт, Марксизм-Ленинизмын үндэс, Дэлхий дахины түүх зэрэг нэлээд олон хичээлийг “Улс төр” гэдэг нэрийн дор багтааж нэг хичээл болгон зааж байсан байна. Харин 1938 оны үеэс “Улс төр” хичээлийн агуулгад багтаж байсан дээрх хичээлүүдийг бие даасан хичээл болгон зааж эхэлжээ. Тухайлбал, Улсын байгуулалтын тухай хичээлийг 100 цаг, Намын зохион байгуулалтын хичээлийг 70 цаг, МАХН-ын түүх хичээлийг 130 цагаар тус тус зааж байв.

- Малайзад Улс төрийн судалгаа ба угсаатан судлалын асуудлаар
 - Гонконг УТШУ-ы үүсэл, одоогийн байдал, судалгааны Ази дахь хандлага гэсэн чиглэлүүдээр авч үзжээ. Миний хувьд ОХУ болон бусад посткоммунист орнуудад хэрэглэсэн арга зүйг үндэс болголоо. Монгол дахь орчин үеийн УТШУ-ы хөгжлийн тухай ярихын тулд юуны өмнө улс төр эрх зүйн орчны тухай товч дурьдах хэрэгтэй. 1980-аад оны сүүл үеэс монголд өөрчлөлт шинэчлэлийн уур амьсгал бий болж улс төр эрх зүйн шинэ орчин бүрэлдэж эхэлсэн. Үүний нэг илрэл нь их дээд сургуулийн зарим багш нар МАХН-ын түүхээр улсын шалгалт авдгийг болиулж, түүний оронд философи, ШУКО, БНМАУ-ын түүхийн хичээлээр улсын шалгалт авдаг болох тухай санал дэвшүүлж, зарим сургуулийн оюутнууд МАХН-ын түүх, ЗХУКН-ын түүх зэрэг хичээлүүдийг сургалтын төлөвлөгөөнөөс хасах тухай санал гаргаж байсан байна. Эдгээр нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, 1990-1991 оны хичээлийн жилээс МАХН-ын түүх, ЗХУКН-ын түүх, Улс төрийн эдийн засгийн ухаан, ШУКО зэрэг хичээлийг их дээд сургуулийн хөтөлбөрөөс хасаж эхэлжээ. Ингээд 1990-1991 оны хичээлийн жилд зарим их дээд сургуулиудад дээрх хичээлүүдийг орохыг зогсоож, шинэ хичээлүүд орох бэлтгэл ажлууд хийгджээ. Ингээд их дээд сургуулийн зарим багш нарыг Польш, ЗХУ-д явуулж мэргэжил дээшлүүлж, МУИС-ийн ШУКО-ын тэнхмийн суурин дээр Улс төр судлалын тэнхмийг байгуулах бэлтгэл ажил 1990 онд хийгдэж, тус тэнхмийн багш нар бусад их дээд сургуулийн ШУКО, ЗХУКН-ын түүхийн багш нар бүтэн нэг хичээлийн жил Улс төр судлалын хичээлийн төлөвлөгөө, лекцийг боловсруулж, сургалт семинар хэлэлцүүлэг зохион байгуулжээ. 1992 онд одоогийн Удирдлагын Академийн төрийн удирдлагын тэнхимд богино хугацааны курс зохион байгуулагдаж, түүнд их дээд сургуульд Улс төр судлал заах багш нар хамрагджээ. 1991-1992 оны хичээлийн жилд ШУКО-ын оронд Улс төр судлал, УТЭЗУ-ы оронд эдийн засгийн онол, марксист-ленинист философийн оронд гүн ухаан, МАХН-ын түүхийн оронд монголын түүх зэрэг хичээлүүдийг заах нь зүйтэй гэж тухайн үеийн БШУЯ-ны сайдын шийдвэр гарсан байна.

1991 онд МУИС-ийн захирлын тушаалаар хуучин ШУКО-ын тэнхмийн суурин дээр Улс төр судлалын тэнхим байгуулагдаж, тэнхмийн эрхлэгчээр НУФ-ын декан, дэд доктор Ш.Содном хавсран ажиллахаар томилогджээ. Улс төр судлалын тэнхимд 7 багш ажиллаж байсан ба тухайн үед Политехникийн дээд сургууль, УБДС, АУДС, ЦДС, ХААДС зэрэг төрийн өмчийн томоохон их дээд сургууль зарим техникумын Улс төр судлалын багш нар МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимд төвлөрч мэргэжлийн сургалт эрдэм шинжилгээний болон заах аргын семинарууд явуулж тус тэнхим улсын хэмжээний сургалт эрдэм шинжилгээний гол төв болж байсан.

1991 оны 12 дугаар сараас Ц.Ганболд тэнхмийн орлогч эрхлэгчээр томилогдож, МУИС-ийн захирлын 1992 оны 05 сарын 06-ны өдрийн 279 дугаар тушаалаар Ш.Содном НУФ-ийн эрдмийн зөвлөлийн дарга, Ц.Ганболд эрдмийн зөвлөлийн нарийн бичгийн даргаар томилогджээ.

МУИС-д Улс төр судлалын салбарыг үүсгэн байгуулахад анхны сургалтын төлөвлөгөө, анхны лекц, анхны семинар, анхны судалгаа хийхэд Ш.Содном, Ц.Ганболд, Д.Содномгомбо, Х.Ганбаатар, С.Базарпүрэв, кабинетийн эрхлэгч Д.Оюунчимэг, лаборант Ж.Доржпагма нар гар нийлж, санаа бодлоо нэгтгэж, хамтран зүтгэж байсныг онцолж тэмдэглэх нь зүйтэй.

1992 онд Улс төр судлал, социологи, угсаатан судлалын чиглэлээр судалгаа шинжилгээ хийх зорилгоор нийгмийн судалгааны төвийг байгуулж, төвийн эрхлэгчээр дэд доктор Л.Бат-Очирыг томилж, дараа нь дэд доктор

Х.Нямбуу төвийн эрхлэгчээр ажиллаж байгаад хожим угсаатны зүйн тэнхим болон өөрчлөгджээ. 2003 онд МУИС-ийн НШУС-ийн сургуулийн дэргэд нийгмийн судалгааны хүрээлэн, 2004 онд монголын улс судлаачдын холбоо, 2005 онд монголын улс төрийн шинжлэх ухааны холбоо, 2006 онд МУИС-д орчин үеийн улс төрийн судалгааны төв байгуулагдлаа.

Улс төрийн шинжлэх ухааныг их дээд сургуулиудад заах эрдэм шинжилгээний ажил эрхлэхээс гадна ШУА-ийн ФСЭХ, УБАкадеми, Төрийн Удирдлагын Академи, УИХ-ын дэргэдэх судалгааны төв, Улс төрийн намуудын дэргэдэх судалгааны байгууллагууд, МЗХ-ны дэргэдэх Полис төв, Зориг сан, Альтернатив төв, Сант Марал сан, Зотол, Социологийн Академи, Сонгогчдын боловсрол төв, Сивикус, Солбицол төв, Зөгий, Жинлүүр, Монголын Лектор төв зэрэг төрийн болон төрийн бус байгууллагууд улс төрийн ШУ-ны тодорхой чиглэлүүдээр судалгаа шинжилгээний ажлууд хийж ирсэн нь энэ салбарын институционал бүтцийн нэг бүрдэл хэсэг болон төлөвшиж байна. Энэхүү бүтцийн хөгжилд Соросын сан, АНУ-ын БНОУХ, Азийн сан, Конрод-Адэнаурын сан зэрэг гадаад орнуудын болон ОУ-ын байгууллагуудын дэмжлэг, туслалцаа хамтын ажиллагаа чухал нөлөө үзүүлснийг онцлон тэмдэглэж байна.

1993 онд МУИС-д Улс төр судлалын салбар байгуулагдсан нь улс төрийн шинжлэх ухааны мэргэжлийн боловсон хүчнийг эх орондоо бэлтгэх анхны том алхам болсон юм. Өөрийн тэнхмийн харъяа оюутангүй, нарийн мэргэжлийн хичээл заадаггүй тэнхим нэг л хагас дутуу юм шиг санагдаад болохгүй байлаа. Ингээд улс төр судлаач гэдэг мэргэжил байдаг эсэх талаар сонирхож судлаад үзсэн чинь ардчилал хөгжсөн орнуудад байдаг бололтой. Таньдаг найз нөхөддөө хэлж захиж байгаад БНСУ, Герман, Польшийн сургуулиудын хагас дутуу сургалтын төлөвлөгөө олж аваад /тэр үед интернэт гэж байдаггүй байлаа. /орчуулуулж дундаас нь нэг сургалтын төлөвлөгөөний төсөл боловсруулаад мэргэжил нэгт нөхөддөө танилцуулж санал бодлоо солилцож байхад зарим нь зөв санал байна гэж дэмжиж, зарим нь ийм мэргэжилтэнг их сургуульд бэлтгэдэггүй юм, эвлэл, нам улсын ажил хийж байсан туршлагатай хүмүүсийг дахин бэлтгэх замаар улс төрийн боловсрол олгодог. 10-р анги төгссөн хүүхдүүд бол балчирдана. Манайд болон бусад орнуудад тийм мэргэжилтнийг намын дээд сургуулиар бэлтгэдэг.

МУИС-д ийм анги нээлээ гэхэд хүн ирэхгүй гэж байж билээ. Тэр үед Декан Ш.Содном за ямарч байсан чиг сургалтын төлөвлөгөөгөө сайн боловсруул, хэн хэн ямар хичээлийг орж болохоор байна хуваарь хий, хоёулаа хөөцөлдөөд үзье гэж билээ. Ингэж анхны сургалтын төлөвлөгөөг 1992 онд хийж, анги нээх зөвшөөрөл авч, 1993 оны намраас анхны элсэлт авсан чинь 18-хан хүүхэд элссэн билээ. УБ хотоос Ч.Батбямба, Д.Бадамдаш, Б.Баттулга, Ж.Төртогтох, П.Батцэцэг, Бадамсүрэн, Батчимэг, Оюунсайхан, Б.Сувд-Эрдэнэ, Ц.Мөнхцэцэг, Сэлэнгээс Д.Сундуйжав, Дэлгэрмаа, Говь-Алтайгаас Я.Гансүх, Төв аймгаас Э.Алтанбагана, Ховдоос Я.Төгөлдөр, Хөвсгөлөөс С.Баярмаа, Дарханаас Мөнхцоож, Завханаас Л.Баярмагнай элсэн орж билээ. Эд нараас зарим нь гадаад дотоодын сургуулиудад шилжиж бүр ч цөөрлөө. Би ч зарим нөхдөөсөө үг сонсож байсан санагдана. Гэтэл цэргийн ерөнхий сургуульд /БХИС/ улс төрийн ажилтан гэдэг анги нээгээд тэр нь болохгүй болоод манайд БХИС-аас Өлзийбат, Н.Чулуундаваа, Ш.Батсүх, Нямбилэг нар шилжин ирж төгсөхдөө 13-уулаа төгссөн. Гэхдээ 2,3,4 дэх элсэлтүүд нэмэгдсээр манай мэргэжлийг ч хүмүүс ойлгодог болж, яваандаа НУФ дотроо хамгийн том салбар болсон.

Улс төр судлалын тэнхим салбарын хөгжилтэй салшгүй холбоотой нэг алхам бол 1994 онд боловсорлын яаман дээр МУИС-ийн математик, Улс төр судлал, социологийн тэнхимийн эрхлэгчдийг дуудсан. Тэр үед Б.Отгоннасан багш ажил гараад очиж чадаагүй, Тогмид багш бид очсон. Бусад их дээд сургуулиас янз бүрийн мэргэжлийн тэнхимийн эрхлэгчид ирсэн байсан. Учир нь их дээд сургуулиудын сургалтын төлөвлөгөөнд заавал судлах хичээлүүдийг дур дураараа оруулсан байна. Үүнийг цэгцлэх ёстой гэж биднийг дууджээ. Тэнхимийн эрхлэгч болгон л өөр өөрсдийн хичээлийг заавал үзэх хичээлд оруулах сонирхолтой байсан. Харин бүх их дээд сургуульд бүх мэргэжлийн ангид заавал үзэх цөөн хэдэн хичээлийн дотор Тогмид багш бид хоёр математик, Улс төр судлал хоёроо оруулж их л баярлаж байсан даа. Тэнхимдээ ирээд багш нартаа “Та нарын идэх хоолыг олж ирлээ” гэж “сайрхаж” байсан. Багш нарын хоол цайндаа гол нь биш Монголын залуу үеийг шинэ улс төрийн соёлоор хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэхэд орчин үеийн Улс төр судлалын мэдлэг маш их хэрэгтэй байгаа юм.

1997 онд улс төрийн шинжлэх ухааны бакалаврын дипломтой анхны 13 оюутан төгссөн

1996 онд анхны магистр Ж.Мэндээ, Дашдондогийн Оюунчимэг, 1997 онд Хишигсүрэнгийн Ганбаатар, Галсанпилжээгийн Цэнд-Аюуш, 1999 онд Жанарын Төртогтох, Дашдаваагийн Бадамдаш, Доржжүгдэрийн Мөнх-Очир, Даваадоржийн Ундрах, Адъяагийн Нямдолжин, Цэрэнжамцын Мөнхцэцэг магистрын зэрэг хамгаалсан. Д.Бадамдаш, Д.Мөнх-Очир нар 2003 онд О.Машбат 2007 онд АНУ-д дахин мастерын зэрэг хамгаалсан.

Улс төр судлалаас Д.Бадамдаш, Ж.Төртогтох, түүхээс Д.Мөнх-Очир, хуулиас О.Машбат зэрэг залуучуудыг тэнхимдээ татаж “аргамжих” гэж их л ажил болж байв. Тэд их сургуульдаа элэгтэй байсан. Гэхдээ тэднийг гадаад, дотоодын өндөр цалинтай ажилд санал болгох тохиолдол их байлаа. Нөгөө талаар залуу хүмүүс амьдралаа төвхнүүлэхэд тэдгээр санал болгосон ажлууд хэрэгтэй байгааг ойлгож та нар минь тэр ажлаа хийхийн зэрэгцээ их сургууль, тэнхимдээ бас давхар ажиллахыг хичээ гэж 100 хувь, 50 хувиар багшлуулж, зарим үед тэдний ажил төрөлд нь хичээлийн хуваариа зохицуулж байв. Д.Бадамдаш өглөө 08:00-оос, О.Машбат үдээс хойш буюу ажил тарсны дараа, Д.Мөнх-Очир хагас сайнд хичээлээ ордог байлаа. Нэгэн удаа би тэднийг “**Хар үүрээр гүйдэлтэй Дашка, харуй бүрийгээр гүйдэлтэй Машка, хагас, бүтэн сайнд гүйдэлтэй Очироо**” гэж хошигнож байсан. Бүр болохгүй үед АЛЬТАРНАТИВ төвдөө /бид хамтарч байгуулсан/ цуглуулж эрчтэй, хүчтэй, нээлттэй, чөлөөтэй ажиллаж байсан. Тэдний дунд улс төр судлаач, түүхч, хуульч, социологич, эдийн засагч, сэтгэл судлаач, математикч, олон улсын харилцааны мэргэжилтнүүд байлаа. Тэдгээрээс Ж.Төртогтох, С.Мөнхбат, Ц.Мөнхцэцэг, Д.Ундрах нарын зэрэг их сургууль, эрдэм номын ажилдаа тасралтгүй, тууштай ажиллаж байгаа докторууд олон бий. Одоо тэд бүгдээрээ Монгол улсын томоохон их дээд сургууль, эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн захирал, тэнхимийн эрхлэгчид болжээ.

1997 онд Улс төр судлалын оройн анги нээгдэж, 1999 онд анхны докторын шатны сургалт эхэлж, мөн 1999 онд УБИС дээр философи-Улс төр судлалын анги, 2000 онд Шинжээч-21 дээд сургуульд социологич-улс төр судлаачийн анги, 2003 онд Ховд их сургуульд улс төр судлаачийн анги нээгджээ. Мөн Соёмбо, Чингис хаан, Их засаг зэрэг сургуулиудад ижил төрлийн мэргэжилтэн бэлтгэж байна.

1994 онд МГУ-д А.Юндэндорж УТШУ-ы докторын зэрэг хамгаалж /гадаадад/, 1998 онд УБИС-ийн тэнхмийн эрхлэгч Л.Пүрэвдорж улс төрийн шинжлэх ухааны анхны докторын /Ph.D/ зэрэг /дотоодод/ хамгаалжээ. Гэхдээ тэр үед хэдийгээр Улс төр судлалын сэдвээр хамгаалсан ч философийн ухааны докторын зэрэг өгдөг байсан.

1997-1998 оны хичээлийн жилээс **улс төрийн шинжлэх ухаанаар докторын зэрэг хамгаалуулах зөвлөлийг** ШУА-ийн ФСЭХ-д түшиглүүлэн философи, социологи, Улс төр судлалаар докторын зэрэг хамгаалуулах зөвлөл байгуулагдсан. Энэ зөвлөл дээр Л.Пүрэвдорж, Ю.Атар, Х.Цолмон, Т.Гантулга нар хамгаалсан.

1999 онд МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн багш Ё.Довчин Санкт-Петербургийн их сургуульд докторын зэрэг хамгаалсан.

2002 онд БСШУЯ-ны сайдын 2002 оны 32-р тушаалаар улс төрийн шинжлэх ухаанаар докторын зэрэг хамгаалуулах улсын хэмжээний нэгдсэн зөвлөл байгуулагджээ. Энэ зөвлөл философи, Улс төр судлалын чиглэлээр докторын зэрэг хамгаалуулдаг нэгдсэн зөвлөл байсан юм. Энэ нь бидний хувьд докторын зэргийн сургалт явуулах, улмаар хамгаалуулах эрхээ баталгаажуулахад нэг том алхам болсон юм.

2003 онд УТШУ-аар доктор хамгаалуулах дагнасан зөвлөл байгуулагдсан ба зөвлөлийн зарим гишүүд өөр ажилд томилогдож нилээд өөрчлөлт гарсан учир дахин шинэчилсэн. Цаашдаа ч байн байн шинэчлэгддэг боллоо.Сүүлийн үед БСШУЯ-наас хамгаалуулах зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг томилохдоо улс төржих хандлага ажиглагдаж байгааг яасан ч зөвтгөж болохгүй.

Энэ зөвлөлд Д.Содномгомбо, Ш.Содном Ц.Ганболд С.Базарпүрэв А.Юндэндорж, нар орж Ц.Ганболд докторын зэрэг хамгаалуулах зөвлөлийн эрдэмтэн нарийн бичгийн даргаар ажиллаж байлаа. Энэ зөвлөл дээр Д.Ганбат, Д.Загджав, Ж.Төртогтох нар хамгаалсан. Ийнхүү монгол улсад Улс төр судлалын чиглэлээр **бакалавр, магистр, докторын** шаталсан сургалт төлөвшиж иржээ.

Монгол дахь УТШУ-ы хөгжилд боловсон хүчний нөөцийг бэхжүүлэх, давтан бэлтгэх, гадаад дотоодод мэргэжлийг нь дээшлүүлэх, шинэ үеийн боловсон хүчинг бэлтгэх асуудал чухал байр суурь эзэлж ирлээ. Үүнд: Юуны өмнө МУИС-ийн Улс төр судлалын салбар, бусад их дээд сургуулиудад үндэсний мэргэжилтэнг бэлтгэж байсны зэрэгцээ Шинжээч-21, Соёмбо, Чингис хаан дээд сургууль, Удирдлагын Академи, Отгонтэнгэр, Орхон, Их засаг, Шихихутаг, Ховд их сургууль зэрэг төрийн болон төрийн бус их дээд сургуулиудад философич-улс төр судлаач, социологич-улс төр судлаач, түүхч-улс төр судлаач, нийгэм судлаач-улс төр судлаач зэрэг хос мэргэжлээр нэгжээд мэргэжилтэн бэлтгэж иржээ.

Соросын сан, СЕР, ТЕИС, Конрэд-Адэнаурын сан, Ханс зайдалын сан, Эйбертын сан, Азийн сан зэрэг гадаад орнуудын болон ОУ-ын байгууллагууд, ихээхэн туслалцаа үзүүлж байсан нь гадаад дотоодын ижил төрлийн мэргэжлийн байгууллагуудтай холбоо тогтоох хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх, үндэсний боловсон хүчний мэргэжлийг дээшлүүлэхэд онцгой ач холбогдолтой байлаа. Үүний зэрэгцээ энэ салбарын профессор багш нар, эрдэмтэн судлаачид АНУ, Канад, Герман, Англи, Унгар, Польш, Литва, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Япон, Солонгос, Хятад, Сингапур зэрэг Ази Европ, Америкийн олон оронд суралцаж, мэргэжил дээшлүүлж, зэрэг цол хамгаалж, 2005 онд МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн эрхлэгч доктор, профессор Ц.Ганболд ОУ-ын УТШУ-ы холбоонд гишүүнээр элсэж, 2006 онд

Японы Фукуока хотод болсон ОУ-ын улс төрийн шинжлэх ухааны холбооны дэлхийн XX-р конгресст урилгаар оролцсон.

Д.Бадамдаш Америкийн УТШУ-ы холбоонд гишүүнээр элсэж, Ж.Төртогтох Азийн улс төрийн судалгааны консерциумтай хамтран ажиллаж, эдгээр олон улсын байгууллагуудын мэргэжлийн сэтгүүлүүд /эх хувиараа шинэ дугаарууд, онлайнар бүх дугаарууд/ ирж байна. Зөвхөн МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн багш нар л гэхэд давхардсан тоогоор 60 гаруй удаа 20 гаруй оронд урт богино хугацаагаар гадаад томилолтоор ажилласан байна. Монгол улсын БИС-ийн багш нар Канадын Британы Колумбын Их сургуулийн Улс төр судлалын тэнхимд, Германы Билефельдийн Их сургуулийн Улс төр судлалын тэнхимд, мөн Бельгийн Аньверпенин Их сургуулийн Улс төр судлалын тэнхимд суралцаж мэргэжил дээшлүүлсний сацуу тус тэнхмүүдээс багш нар уригдан сургалт явуулж ирсэн.

Улс төрийн ШУ-ы сургалт, судалгааны ажлын хөгжилд гадаад дотоодын санхүүжилтээр хэрэгжүүлсэн төслүүд чухал ач холбогдолтой байсан. Үүнд:

Соросын сангийн шугамаар хэрэгжүүлсэн төслүүд онцгой байр суурьтай. Тухайлбал: МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхим магистрын сургалтын төлөвлөгөөгөөг Соросын сангийн дэмжлэгтэйгээр Вильнюст болсон 12 орны мэргэжил нэгт нөхдүүдийн оролцоотойгоор **“Монмастер”** хөтөлбөрийг хэлэлцүүлж батлуулсан. МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимд 2001-2005 оны хооронд гадаадын 30 орчим мэргэжилтэн урт богино хугацаагаар ирж ажилласны дотор 13 зочин профессор жилээс доошгүй хугацаагаар ажиллажээ. Мөн энэ хугацаанд **СЕР, AFP, ARC, IRI, CIVICUS, HESP**-ийн төслүүд амжилттай хэрэгжсний зэрэгцээ монголд суугаа гадаад орнуудын элчин сайдын яамдууд тодорхой дэмжлэг үзүүлж байсныг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Одоо МУБИС дээр Билефельдийн Их сургуультай хамтарсан Улс төр судлалын магистрын сургалтыг сайжруулах төслийг хэрэгжүүлж эхлээд байна. Тус төслийн хүрээнд Улс төр судлалын магистрантуудын сургалтын агуулга, арга зүйг шинэчлэх үе шаттай ажлууд хийгдэх бөгөөд жил бүр Германы профессорууд уригдан ирж сургалт явуулах ба мөн тус сургуулийн багш нар очиж мэргэжил дээшлүүлэх юм. Мөн Унгар дахь Нээлттэй нийгэм Хүрээлэнтэй нягт хамтран ажиллаж ирсэн бөгөөд 2001 оноос хойш Улс төр судлалын чиглэлд 2 бие даасан судалгааны төсөл, мөн 3 шинэ хичээлийн төслийг хэрэгжүүлсэн.

Монгол дахь УТШУ-ы институционал бүтцэд МУИС болон бусад их дээд сургуулиудад үйл ажиллагаа явуулж байгаа олон улсын харилцааны болон дипломат албаны чиглэлийн тэнхим салбар, төвүүд /Стратеги судлалын хүрээлэн г.м/ мөн хуулийн сургуулиуд дахь төрийн онолын тэнхим төрийн удирдлагын чиглэлийн тэнхим, салбар хүрээлэн төвүүд чухал байр суурьтай.

Ерөнхий Улс төр судлалын сургалтын агуулгын тухайд бид одоогоор дөрвөн загварыг үндсэнд нь баримталж байна. Үүнд:

1. ОХУ болон посткоммунист орнуудын шинэчилсэн загвар
2. Сөүл-Токиогийн их сургуулийн Азийн загвар
3. Охфордын буюу Европын загвар
4. Америкийн загвар

Мэргэжлийн ангид үздэг үндсэн хичээлүүдээр анхны сурах бичгүүд гарч байна. Үүнд: Ё.Довчингийн “Харьцуулсан улс төр”, А.Жамбалын “Улс төрийн сэтгэлгээний түүх”, Х.Ганбаатарын “Дундад зууны үеийн улс төрийн сэтгэлгээний түүх”, Ч.Өлзийсайханы “Элит судлал”, Ц.Ганболдын “Улс төрийн сэтгэл судлал”, А.Юндэндорж, Ю.Атар нарын “Өрнө дорнын сэтгэгчдийн улс

төрийн сургаал номлол“ г.м. Үүний зэрэгцээ МУИС-ийн “Политологи” сэтгүүл, УТБА-ийн “Шинэ толь” сэтгүүл, Удирдлагын Академийн “Төрийн захиргаа” сэтгүүл, “ALTERNATIVE” сэтгүүл, ШУА-ийн ФСЭХ-ийн эрдэм шинжилгээний бичиг зэрэг мэргэжлийн сэтгүүлүүд сургалтанд хэрэглэгдэж байна.

УТШУ-ы сургалт-эрдэм шинжилгээний ажлын хүрээнд оюутны курсын ажил, дипломын ажил, магистр докторын ажил, багш судлаачдын эрдэм шинжилгээний ажлын бичлэгийн 3 загварыг /стандартыг/ хэрэглэж байна. Үүнд:

1. МУИС-ийн эрдэм шинжилгээний бичгийн стандарт
2. Альтернатив стандарт /Европ-Америкийн загвар/
3. Харвардын систем

Бид 2006-2007 оны хичээлийн жилээс Харвардын системийг нэвтрүүлэхээр зөвлөмж боловсруулж байна. Үүний нэг давуу тал нь Интернэтээс ашигласан материалд ишлэл зүүлт хийхэд илүү тохиромжтой гэж үзэж байгаа юм.

УТШУ-ы институциональ бүтцийн хувьд манай оронд зарим нэг буруу хандлага ажиглагдаж байгааг хэлэхгүй өнгөрч болохгүй байна. Тухайлбал, дэлхийн ихэнхи университетүүдэд олон улсын харилцааны салбар нь нийгмийн шинжлэх ухааны бүтэц дотроо багтаж байдаг. Гэтэл МУИС-д олон улсын харилцааны салбар нь биеэ даасан сургууль байснаа одоо гадаад хэл соёлын сургууль, олон улсын харилцааны сургууль болон 2 хуваагдсан байдалтай байна. Мөн НШУС дотор нийгмийн шинжлэх ухаан, хүмүүнлэгийн шинжлэх ухааны салбарууд холилдсон байдалтай оршиж байна. Бүтцийн ийм байдал нь боловсон хүчний болон үүргийн /функц/ буруу тогтолцоо бий болоход хүргэж байгаа юм.

1990-ээд оны эхээр Ф.М.Бурлацкий, Ё.Вятр, А.Боднар, Т.Санистебян нарын номыг уншиж, Оросын эрдэмтдийн орчуулгын бүтээлийг ашиглаж, Улс төр судлалын анхны лекцүүдийг уншиж байсан үеэ бодоход өнөөдөр монгол дахь улс төрийн шинжлэх ухаан боловсон хүчний хувьд дахин бэлтгэгдэж, шинэчлэгдэж, шинэ үе гарч ирж, улс төрийн шинжлэх ухааны институциональ бүтцүүд бий болж /тэнхим, салбар, хүрээлэн/, үндэсний холбоо нийгэмлэгүүд, төрийн бус байгууллагууд байгуулагдаж, үндэсний сурах бичиг, гарын авлага, мэргэжлийн сэтгүүлүүд бий болж одоо орчин үеийн олон улсын жишиг хандлагатай хөл нийлүүлэн алхахын дайтай болж төлөвшиж байна.

1997 он их онцлог жил байв. 1997 онд УЛС ТӨР СУДЛАЛ-ын тэнхим нь өдрийн 4 ангитай бүтэн орон тооны 6 багштай, 100 орчим оюутантай байсан. 1997 онд Улс төр судлалын чиглэлээр анх удаа улс төрийн ШУ-ы бүрэн курсыг үзэж мэдсэн **улс төр судлаач-нийгэм судлалын багш** дипломтой анхны мэргэжилтнийг төгсгөн *гаргасан*. Энэ үед **Улс төр судлалын шинэ салбарыг үндсэн бүрдлийн хувьд бий болгох зорилтын эхний шат хэрэгжсэн үе** байв. Тэнхимийн үүсэл хөгжлийн хувьд 30 жилийн түүхтэй ч улс төр судлалын тэнхим болоод 10 жил ч болоогүй залуу тэнхим байсан юм. Иймд манай тэнхим НУФ-ын бусад 40, 50 жилийн түүхтэй тэнхимтэй харьцуулахад үүсгэн бий болгох замыг тавих талдаа илүү анхаарах шаардлагатай он жилүүд байлаа.

1997-1998 оны хичээлийн жилд **улс төр судлаач-нийгэм судлалын багш мэргэжлээр оройн анги** нээсэн. Оройн анги нээх болсон гол үндэслэл нь нэгдүгээрт манай мэргэжлээр элсэгчдийн эрэлт эрс өссөн, хоёрдугаарт тэнхимийн багш нарынхаа орлогын түвшинг нэмэгдүүлэх, гадагшаа хол ойр явж хувийн сургуулиудад хичээл зааж цөөн хэдэн төгрөгний төлөө ихээхэн цаг алддагыг аль болох багасгаж үндсэн ажилдаа цаг хүчээ зориулах боломжийг

нэмэгдүүлэх, гуравдугаарт шинээр үүсч төлөвшиж байгаа Улс төр судлалын салбараа багшлах боловсон хүчин, оюутан суралцагч, санхүү, материалаг баазын хувьд бүх талаар өргөтгөн бэхжүүлэх явдал байлаа.

1997-1998 оны хичээлийн жилд МУИС-ийн санхүү эдийн засаг эрхэлсэн дэд захирал, доктор Д.Бямбаатай учирлан ярилцаж, мэргэжлийн оройн ангид хичээл заасан багшийн цагийн хөлсийг хичээлийн жилд заах үндсэн болон илүү цагт оруулахгүйгээр тусд нь тооцож олгох, үнэлгээний хувьд МУИС-ийн багшийн илүү цагийн үнэлгээнээс дээгүүр байлгах, хувийн их дээд сургуулиудад хичээл заасан цагийн үнэлгээнээс мэдэгдэхүйц өндөр байх зарчмыг баримталж дүрэм журам боловсруулах тухай тохиролцож билээ. Удалгүй тэрхүү журам ч батлагдсан юм. Үүнээс хойш манай салбарын оройн ангид тухайн үеийн зарим декан, сургалтын албаны дарга, тэнхмийн эрхлэгчид захиалга өгч мэргэжлийнхээ хичээлийг заадаг болсон нь манай оройн ангийн сургалт эрдэм шинжилгээний ажлын чанарт эергээр нөлөөлсөн гэж үздэг. Харин энэ ангидаа тэнхмийн эрхлэгч миний бие ганц цагийн хичээл заадаггүй байж билээ. Тухайн үед боловсролын яамнаас орой, эчнээ анги нээх зөвшөөрөл авна гэдэг нь бараг хувийн сургууль байгуулахын дайтай төвөг бэрхшээлтэй ажил байсан юм. Сайд дарга нар, томоохон бизнесменүүдийн хувьд өөр байсан байж магадгүй.

1998-1999 оны хичээлийн жилд Улс төр судлалын салбарт эчнээ анги нээлээ. Тухайн үед орой, эчнээ ангийн оюутнууд сургалтын төлбөрөө өөрсдөө хариуцах ёстой, гэрээтэй. Төрийн албан хаагчийн хүүхдийн болон төрийн сангийн хөнгөлөлт, зээлд хамаарагддаггүй заавал өөрөө төлдөг байсан нь суралцагчийг хариуцлагжуулахад эерэг нөлөөтэй, шударга тогтолцоо боловч нөгөө талаас ар гэрт нь болон өөрт нь эдийн засгийн хувьд дарамттай, бас шударга биш талтай. Гэхдээ тухайн сургууль, факультетийн сан хөмрөгт нэмэртэй л байсан байх.

Улс төр судлалын салбарыг цаашид хөгжүүлэхийн тулд тухайн үедээ дараах бодлогын шинжтэй зорилтыг дэвшүүлэн тавиад хэрэгжүүлж байлаа.

1. Зохистой бүтцийг бий болгох замаар улс төр судлалын салбарыг УТШУ-ы сургалт-эрдэм шинжилгээний Улсын хэмжээний гол төв болгох зорилт байлаа. Ингэхийн тулд юуны өмнө багшлах боловсон хүчний хуучин бүтцээ хадгалахаас гадна шинэ хүчээр сэлбэх
2. Өндөр мэргэжлийн эрдэмтэн багш судлаачидтай болох, орон тоогоо нэмэгдүүлэх
3. Өдөр, орой, эчнээ сургалттай 200-аас доошгүй бакалаврын түвшний оюутантай тул тэдний сурлага, хүмүүжил, эрдэм судлалын ажлын чанарт онцгой анхаарал тавих
4. Магистрантур, докторантурын шаталсан сургалтанд олон улсын жишиг стандартыг нэвтрүүлэх цаашид мэргэжил дээшлүүлэх курс системийг бий болгох
5. Улс төрийн шинжлэх ухаанаар эрдмийн зэрэг хамгаалуулах индекстэй, бие даасан зөвлөлтэй болох
4. Дотоодын мэргэжлийн болон бусад байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллаж тэдгээрийн дотор тодорхой байр суурь эзлэх
5. Гадаад харилцаагаа хөгжүүлж нэн тэргүүнд Монголд байгаа гадаадын холбогдох байгууллагуудтай байнгын харилцаатай болох
6. Матерриаллаг баазыг бэхжүүлэх

Эдгээрийн үр дүнд Улс төр судлалын тэнхим нь /1999-2000/ бүтэн орон тооны 10 гаруй багш, 50 хувийн болон байнга цагаар хичээл заадаг багш нартайгаа 16 багштай. Бүх багш нар магистраас дээш зэрэг цолтой, Профессор 1, ШУ-ны доктор 1, доктор (Ph.D) 5, докторант 4, горилогч 2-той. Энэ жил тэнхимийн туслах ажилтан шинээр авсан. /Ш.Жаргалсайхан ОХУ-д дээд боловсрол эзэмшсэн, орос, англи хэлтэй/ Манай тэнхим 200 гаруй оюутантай. Өдрийн 4, оройн 3, эчнээ 1, нийт 8 ангитай. Сургалт эрдэм шинжилгээний "АЛЬТЕРНАТИВ" төв байгуулагдаад үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа. НУФ-тад багшийн тоогоороо ч оюутны тоогоороо ч ер нь их том бүрэлдэхүүнтэй хамт олны тоонд орох тэнхим болжээ. **Тус тэнхим нь салбарын ангид аа мэргэжлийн хичээлүүд орж, НУФ-ын ангиудад улс төр судлал ордог төдийгүй МУИС-ийн харъяа бүх салбар сургууль факультетэд ерөнхий Улс төр судлалын үндэс хичээл заадаг. МУИС-ийн хэмжээнд үйлчилдэг төдийгүй УЛС ТӨР СУДЛАЛ-ын сургалт эрдэм шинжилгээний чиглэлээр бусад их дээд сургуульд үйлчилдэг. Энэ утгаараа улсын хэмжээнд үйлчилдэг тэнхим болоод байна.** Магистрын сургалтын төлөвлөгөөг мөн 2 удаа шинэчилсэн. Үүний зэрэгцээ магистрын сургалтын **"Монмастер" хөтөлбөр боловсруулж Соросын сангийн шугамаар 10-аад орны ижил төстэй сургуулиудад хэлэлцүүлж 1998 онд Вильнюст сургалт хариуцсан дэд захирал С.Даваагийн хамтаар уг төлөвлөгөөг хэлэлцүүлж экспертиз хийлгэж үнэлэлт дүгнэлт гаргуулсан.**

Докторантурын сургалт 1999 - 2000 оны хичээлийн жилээс шинэ дүрэм журмын дагуу шинэчлэгдэн хэрэгжиж эхлээд байна.

Мөн **оройн ангийн сургалтын агуулгад анхаарч 1998-1999 оны хичээлийн жилээс өдрийн ангийн төлөвлөгөөгөөр явах нь зүйтэй гэж үзэж нэгдсэн стандартад шилжсэнийг ач холбогдолтой болсон гэж үзэж байна. Үүний үр дүнд оройн ангид элсэгчдийн бүтцэд энэ хичээлийн жилээс өөрчлөлт орж 10-р анги төгсөгчдөөс шууд элсэгчид зонхилох болж өдрийн ангиас ялгагдахгүй болсон. Энэ нь үндсэндээ II ээлжийн анги болж сургалтын агуулга стандарт нь чанаржсан.**

Эчнээ сургалтын хувьд 1998-1999 оны хичээлийн жилээс анхны элсэлт авч гурван жилийн сургалтын төлөвлөгөөтэй хичээллэж эхэлсэн боловч өнгөрсөн онд Гэгээрлийн Яамнаас эчнээ сургалтын талаар шинэ журам гарч 10-р анги болон коллеж төгссөн элсэгч бакалаврын өдрийн сургалтын суралцах жилээс 1 жилээр илүү хугацаагаар суралцах болсон тул энэ жил элсэлтээ түр хойшлуулаад байна. **Азийн Сангаас улирал тутамд тодорхой хэмжээний ном авахаар гэрээ хийгээд** ажиллаж байна. Одоогоор бид 350 орчим ном англи хэл дээр аваад оюутны бие даах төвд тавиад байна.

1999-2000 оны хичээлийн жилд Улс төр судлалын 3-р курсын оюутнуудыг жил бүр хөдөө орон нутагт үйлдвэрллийн буюу улс төрийн ажлын дадлага хийлгэх тухай захиргааны зөвлөлд санал оруулж ихээхэн эсэргүйцэлтэй тулгарч байлаа.

Ялангуяа археологи, угсаатан судлалын тэнхимийн эрхлэгч нар ширүүн эсэргүйцэв. Тэртээ тэргүй хээрийн дадлагын төсөв нь хүрдэггүй тэнхмүүд аргагүй л дээ. Декан маань ч төсөв хуваариладаг болохоор тийм ч дуртай биш байлаа. Гэтэл дээрхи тэнхимийн эрхлэгч нарын нэг нь "Төсөв хүрэхгүй байхад танай улс төрийнхэн хөдөө явж яадаг байна аа" гэхээр нь "Тэнд сонгогчид байдаг, сонгууль явагддаг, төрийн болон орон нутгийн засаг захиргаа иргэдийн эрх ашиг байдаг юм. Хатсан талхны булан, хайрсан гамбирны хэлтэрхий болгонд улс төр явж байдаг. Танай салбарын оюутнуудын сургалтын төлбөр

багш нарынхаа цалинг ч төлж чадахгүй байгаа шүү. Гэхдээ бид их сургуулийнхаа эрх ашгийг, шинжлэх ухааны эрх ашгийг бодоод зарим ийм салбарыг дэмжиж авч явж байх ёстой гэдгийг ойлгож байна.

Та нар манай оюутнуудын сургалтын төлбөрөөр цалинжиж, хээрийн дадлага чинь санхүүжиж байгаа. Тэрэндээ тулвал та нар оюутныхаа сургалтын төлбөрт хээрийн дадлагынхаа төсвийг нэмж тусгах хэрэгтэй. Иймд бид улс төрийн ажлын дадлагыг хөдөө, хотын аль алинд нь хийнэ” гэж нилээд үзэлцэж байж 2000 оны УИХ-ийн сонгуулийн өмнө Ц.Ганболд, С.Базарпүрэв нар улс төрийн ажлын дадлага удирдаж түүнээс хойш сургалтын төлөвлөгөөндөө тусгаж жил бүр гардаг болж билээ. **Тэнхмийн багш нартай хамтарч “Улс төрийн шинжлэх ухаан” (УБ 2001) их дээд сургуулийн оюутнуудад зориулсан сурах бичиг бичиж, тэнхмийн эрхлэгч доктор, профессор Ц.Ганболд зохиогчдын хамтлагийн ахлагч, ерөнхий редактораар ажилласан.**

СЕР хөтөлбөртэй холбоо тогтоож хоёр зөвлөх багшийг урьж ажиллуулснаар гадаад хамтын ажиллагаанд томоохон алхам болсон.

2000 оны 04 сард “Монгол дахь нийгмийн шинжлэх ухааны сургалтын агуулгын шинэчлэлийн төлөвлөгөө” (Оюутан төвт шинэчлэлийн багц төслийг) өргөн барьж СЕР-д хандаж, улмаар МУИС, Монголын Нээлттэй Нийгэм Хүрээлэнгээс дэмжлэг авч **2001** оны намраас туршилтын буюу бэлтгэл ажлын 2 жилийн төсөл хэрэгжүүлж **2003** оноос **“Монгол дахь нийгмийн шинжлэх ухааны сургалтын агуулгыг боловсронгуй болгох оюутан төвт шинэчлэлийн багц төсөл”** нэртэйгээр социологийн тэнхимтэй хамтарч хэрэгжүүллээ.

Манай багш нар мэргэжлийн холбоод, комисс, зөвлөлд томилолтын болоод сонгуульт албан тушаалаар тодорхой үүрэгт ажлуудын гүйцэтгэж ирлээ. **2000 оноос Альтернатив лекц зохион байгуулж, 2003 оны намраас Альтернатив судалгааны семинарыг тогтмол явуулж магистрант, докторантуудыг оролцуулж илтгэл хэлэлцүүлж байна. Мөн энэ оноос Улс төрийн шинжлэх ухааны Альтернатив сэтгүүлийг эрхлэн гаргаж эхэллээ. ШУКО-оос Улс төр судлал хүртэл бид багагүй түүхийг үлдээжээ. Бид магтаж ярих түүхтэй, маргаж хэлэлцэх бүтээлтэй хамт олон. Тийм ээ. Энэ хугацаанд Улс төр судлалаар Монгол улсын үндэсний стандартыг батлууллаа, “Улс төр судлал” мэргэжлээр бакалаврын зэрэг олгох сургалтын хөтөлбөр дээд боловсролын магадлан итгэмжлэлийн шалгуур, шаардлагыг хангаж баталгаажлаа.**

Бид бакалавр, магистр, докторын цэгцэрч тогтсон шаталсан сургалттай тэнхим, салбар боллоо. Бид эрдмийн цол зэрэгтэй, ажил амьдралын туршлагатай ахмад багш нартай, эрчтэй, боловсролтой, ирээдүйг бүтээх залуу үетэй,эвсэг найрсаг профессор багш нарын багтай боллоо.

Бид Монгол улсын нэр нүүрийг хаана ч аваад явах мэргэжлийн чадвартай үндэсний мэргэжилтэнтэй боллоо. Энэ бүхэн бол халуун дотно уур авьсгалтай хамт олны бүтээл, хамтарч, тусалж, дэмжиж ажилласан мэргэжил нэгт нөхдийн дэм тус. Энэ бүхэн МУИС-ийн нэр хүнд, байр суурь, үе үеийн сургууль, факультетын удирдлагуудын дэмжлэгийн үр дүн билээ. Тэдгээрийн дотор НУФ, НШУС-ийн декан, захирал асан Ш.Содномын “үлэмжхэн” хувь нэмэр, одоогийн НШУС-ийн захирал Г.Эрдэнэбаярын “эгэлгүй” их хүчин чармайлтыг тэмдэглэх хэрэгтэй.